

ÄITIEN KOKEMUKSIA LASTEN HUOSTAANOISTA¹

Tarja Hiltunen: *KT, Sininaubaaitto*

tarja.hiltunen@sininauba.fi

Janus vol. 24 (3) 2016, 265–272

JOHDANTO

Äitiys on rooli, jossa on paljon vastuuta, vähän etukäteisharjoittelua ja epäselvät käytänteiden normit. Äitiys kuitenkin säätelee ja määrittelee merkittävästi naisten asemaa yhteiskunnassa. Lapset tulee synnyttää ja hoitaa yleisesti hyväksytyllä tavalla. Nämä asenteet ovat juurtuneet tiukasti suomalaiseen vanhemmuuskulttuuriin. (Nätkin 2001; Sevón 2009.) Tarkasteltaessa äitiyttä yhteiskunnallisena asiana on pohdittava ainakin kolmea kysymystä: Kuka voi olla äiti? Miten naiset toimivat ja miten he kokevat yhteiskunnassa elämänsä äitinä? Miten äitiyttä muokataan? Kysymyksiä yhdistää kiinnostus siihen, miten äitinä konkreettisesti eletään ja miten äitien toimia käsitellään. Äitiyteen liittyvät mallit ovat sidoksissa siihen, miten äidit ja äitiys kulttuurisesti ymmärretään ja mitä heistä ajatellaan. Äidin tärkeimmäksi tehtäväksi on ajateltu lapsen ja kodin hyvä hoitaminen sekä tiivis psykososiaalinen suhde lapseen. (Vuori 2003, 39–40.)

Äitiys on vaativaa ja usein hyvin yksinäistä työtä, sillä nimenomaan äidin vastuulle on sälytetty lasten psyykinen hyvinvointi sekä heidän oikeutensa onnelliseen lapsuuteen. Äitiyteen liittyy myös ristiriitoja, joita nainen henkilökohtaisesti kokee ja joita syntyy yhteiskunnan äideille asettamista odotuksista.

(Nätkin 2001; Sevón 2009.) Äitiydessään ja elämässään epäonnistumisia kokeneet naiset saattavat kokea itseensä kohdistuvia, moralisoivia ja syrjiviä asenteita, jotka usein muodostuvat esteiksi heidän ja auttavien tahojen välille. Avunsaanti tässä tilanteessa voi olla vaikeaa. (Törmä 2011.)

Kasvatustieteen väitöstutkimuksessani käsitelin naisten kokemuksia äitiydestä, lasten huostaanotoista ja voimaantumisesta. Haastattelin tutkimukseeni 12 äitiä, jotka olivat kokeneet lapsensa huostaanoton. Selvitin naisten äitiyden kokemuksia ennen ja jälkeen lasten huostaanoton sekä sitä, millaiseksi heidän elämänsä jälkeenpäin muodostui ja millaista tukea he saivat. Lasten huostaanoton syiksi äidit mainitsivat oman päihteidenkäytön, parisuhdeväkivallan, mielenterveydelliset ongelmat tai lasten oireilut. Näiden syiden takana oli kuitenkin äitien menneisyyden traumaattiset ja äitejä vahingoittaneet tapahtumat, jotka olivat jääneet hoitamatta. Heidän menneisyytensä traumaattisilla kokemuksilla oli siis merkittävä vaikutus heidän elämäänsä, naiseuteensa ja ihmissuhteisiinsa. Se vaikutti myös äitiyteen, äitiyden velvoitteista suoriutumiseen, jaksamiseen, työkykyyn ja lopulta sairastumiseen. (Hiltunen 2015, 47, 50.) Tutkimukseni aineisto on kerätty ennen vuonna 2008 voimaantullutta lastensuojelulakia (417/2007) ja ennen

huhtikuussa 2015 sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) tehtyjä uudistuksia.

Olipa lapsen huostaanoton syy mikä tahansa, kokemus aikaansaa voimakkaan kriisin sekä äidin että hänen lapsensa elämässä. Epätoivo, jonka lasten huostaanotto tutkimukseni äideissä herätti, näkyi päihteiden käytön lisääntymisenä ja itsemurhayrityksinä. Huostaanoton jälkeinen äitiys näyttäytyi ensin haavoittuneena, menetettynä, luovutettuna ja kaveriäitiytenä, mutta myöhemmin myös kuntoutuvana, eheytyvänä ja voimaantuneena äitiytenä. (Hiltunen 2015.) Eri tavoin haavoittuneessa äitiydessä vakavaksi asian tekee se, että äiti, vaikka hän haluaisikin, ei huomaa lasta sellaisella tavalla, mikä lapsen kasvun, kehityksen ja turvallisuuden kannalta olisi tärkeää (Keskinen 2005; Cleaver 2007).

Lapsen huostaanotto on vanhemmille kriisi, josta he eivät useinkaan selviydy yksinään. Monesti vanhemmat – kuten aineistoni äiditkin – toivovat, että lastensuojelutyöntekijät ottaisivat selkeästi ja reilusti puheeksi, jos he ovat huolissaan lapsesta ja perheen tilanteesta. Äidit odottavat työntekijöiltä avoimuutta ja arkikielistä puhetta. Jotta tarjolla olevat tukimuodot palvelisivat perheitä, on välttämätöntä, että työntekijöiden ja äitien välille rakentuu luottamus. (Pitkänen 2011; Featherstone ym. 2014; Hiltunen 2015.)

RANKAN LAPSUUDEN VAIKUTUKSET ÄITIYTEEN

Aineistoni kertoo äitien vaikeista lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista. Äitien lapsuutta varjostivat heidän

vanhempiensa päihde- ja mielenterveysongelmat ja heidän keskinäiset väkivaltaiset suhteensa. Useissa tapauksissa väkivalta kohdistui myös äiteihin itseensä. Traagisimmat lapsuuden kokemukset koskivat fyysisten ja seksuaalisten rajojen rikkoutumisesta ja niistä aiheutuneiden traumojen hoitamatta jäämistä. Äitien sopeutuminen esimerkiksi väkivaltaisiin suhteisiin ja heidän masentuneisuutensa, päihteidenkäyttönsä ja itsemurhayrityksensä olivat heijastumia heihin kohdistuneista aikaisemmista kaltoinkohteluista. Sukupolvien ketjussa kulkeutunut haavoittuneisuus ilmeni erityisesti päihdeongelmaisten naisten äitiydessä. Lapsuudessaan vakavalla tavalla kaltoin kohdelluksi tullut lapsi kokee, että hän ei ole rakastettu. Lapsen sisäistämät vääristymät voivat aikuisena altistaa häntä riippuvuuksille, masentuneisuudelle sekä väkivallan ja arvottomuuden kokemuksille. (Shepard 2006; Törmä 2011; Aparicio ym. 2015.) Tämän kaltaiset kokemukset kuvaavat tutkimukseeni osallistuneiden äitien elämää.

Tutkimuksen aineistossa tuli esiin, että haavoittuneen äidin avunpyyntö saatiin sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä tulkita ristiriitaisesti, joten oikeanlainen tuki saattoi jäädä tämänkin vuoksi saamatta. Äidit yrittivät häivyttää esimerkiksi inestikokemuksia pois tietoisuudestaan, uskoen näin pääsevänsä kokemuksista eroon. Äitien käsittelemättä jääneet kokemukset häiritivät kuitenkin monin tavoin heidän elämäänsä. (Hiltunen 2015.) Väyrysen (2007) mukaan käsittelemättömät inestikokemukset muistuttavat itsestään eri tilanteissa. Hänen tulkintansa mukaan naisten päihteiden käyttö on keino paeta ikäviä kokemuksia.

Ennen lasten huostaanottoa äidit eivät mieltäneet, että heidän elämäntapansa oli haitallinen heidän lapsilleen. Riittävää äitiyttä kuvatessaan he kertoivat äitiyden olevan sitä, että lapsilla on puhtaat vaatteet, heillä on ruokaa ja hyvä hoitopaikka esimerkiksi päiväkodissa. Ennen lasten huostaanottoa äitien elämään liittyi paljon päihteidenkäyttöä, parisuhdeväkivaltaa ja arjen kaaosta. Äidit eivät kuitenkaan uskaltaneet puhua kenellekään perheen tilanteista. Heidä saattoi pelottaa todellisten kotiolojen paljastuminen ja siitä aiheutuvat seuraukset.

Traumaattiset lapsuudenkokemukset haittasivat tutkimukseen osallistuneiden naisten äitiyttä merkittävästi. Vaikeiden kokemusten sysääminen pois tietoisuudesta ajoi äitejä jaksamisen äärirajoille. Lapsuuden kaltoinkohtelut ja nuorena raiskatuksi tulemisen kokemukset siirtyivät ja toistuiivat äitien elämässä erilaisina väkivallan ja hyväksikäytön muotoina. Kuvatessaan lastensa huostaanottokokemuksia he kuvasivat, kuinka pohja olisi pudonnut pois heidän elämästään. Osalla äideistä päihteiden käyttö lisääntyi huostaanoton jälkeen, ja kahdeksan kahdestatoista yritti itsemurhaa. Samaa välinpitämättömyyttä, hylkäämisiä ja huolenpidon laiminlyöntejä sekä väkivaltaa, joita äidit olivat nähneet ja kokeneet omissa lapsuudenkodeissaan, he kohtasivat myös aikuisiässä ja omissa perheissään. Lasten huostaanotto oli äideille pysäyttävä kokemus ja se myös muutti heidän äitiyttään monin tavoin. Vasta lasten huostaanoton jälkeen äidit yhdistivät lapsuudenkodin kokemusten vaikutukset omaan elämäänsä.

Jälkeenpäin äidit ymmärsivät, että heidän elämäntapansa oli epäsuotuisa lapsen kannalta. Äitien elämäntilanteen ollessa kuormittava heidän muistikuvansa siitä, mitä kaikkea tapahtui lapsen ensimmäisten vuosien aikana, oli hämärän peitossa. Ojasen (2006) mukaan muistamattomuus voi myös toimia suojana ikävien kokemusten käsittelemiseltä.

Havahduttavaa tutkimuksessani oli se, että äidit olivat tuen piirissä ennen lasten huostaanottoa mutta yhdenkään äidin traumaattisia kokemuksia ei oltu käsitelty heidän äitiytensä aikana. Tuki, jota he saivat, oli kuin laastari, joka laitetaan puhdistamattoman, tulehtuneen haavan päälle ilman hoitoa. Parantuakseen tulehtunut haava tarvitsee kuitenkin puhdistusta ja ehkä vaurioituneiden kudosten poistamista ja hoitoa.

ÄITIEN HEITTEILLEJÄTTÖ LASTEN HUOSTAANOTON JÄLKEEN

Haastattelemani äidit kertoivat, että heidän saamansa tukitoimet romahdivat ympäriltä huostaanoton jälkeen. Joskus he menettivät lastensa myötä myös taloudellisen turvan. Huostaanotto olikin äideille traumaattinen kokemus entisten traumakokemusten lisäksi. Äidit kertoivat kokeneensa, että heidän äitiytensä riistettiin. Myös ne äidit, jotka tapasivat lapsiaan säännöllisesti, kokivat etäännyneensä lapsistaan. Granfelt (1998) ja Väyrynen (2006) puhuvat äitiyden särkymisestä lasten huostaanoton tapahduttua. Pitkäsén (2011) mukaan tavanomaisessa huostaanottotilanteessa ja käytännön sosiaalityössä biologisten vanhempien kokemukset ja heidän tarvitsemansa tuki ovat jääneet usein liian vähälle huomiolle.

Lasten sijoituksen jälkeen äidit kokivat menettäneensä myös asemansa lastensa äiteinä. He käyttivät ilmaisuja, ”ei mitään merkitystä, paperinmakuinen, vain biologinen tai toissijainen äiti” kuvatesaan äitiyyttään. Äidit kertoivat jääneensä vaille riittävää tiedottamista ja huomiointia omassa asiakkuudessaan. Tästä esimerkkinä olivat lasten huoltosuunnitelmapalaverit, jotka lisäsivät äitien ulkopuolisuuden ja heitteillejätön kokemusta. Ensinnäkin äidit kokivat, että lastensuojelutyöntekijät suhtautuivat heihin holhoavasti, toiseksi he eivät saaneet kutsua lasta koskeviin palavereihin ja kolmanneksi äidit kokivat vaikeaksi luottaa sosiaalityöntekijöihin. Mikäli äiti kutsuttiin palaveriin, istumapaikat järjestettiin biologista äitiä erottavalla tavalla: yleensä äidin paikka oli istua palaverissa yksin, kaikkien muiden palaveriin osallistuneiden istuessa häntä vastapäätä. Lasten asioita koskevat palaverit olivat äitien kokemusten mukaan ahdistavia. He saattoivat myös kokea, ettei heidän mielipiteillään ollut merkitystä lasten asioista päätettäessä. Lapsensa huostaanoton kokeneet äidit jäivät usein myös epä tietoisiksi oikeuksistaan biologisina vanhempina suhteessa lapsiinsa.

Mitä pidempään lapset olivat sijoitetuina, sitä ulkopuolisemmaksi äidit kokivat itsensä lastensa elämässä. Erityisesti tämä korostui lasten tapaamisten yhteydessä. Äitejä suretti, että heidän yhteydenpitoa lapsiinsa ei tuettu. Lasten ja äitien tapaamiset tyypistyivät muutamiin tunteihin kuukaudessa ja ne toteutuivat usein hiekkalaatikon reunalla lasten leikkien yhteydessä. Lapsen huostaanoton jälkeen äitien lähipiiristä puutuivat myös heidän äitiyyttään tukevat ihmissuhteet. Raskaimmalla hetkellä

he jäivät selviämään yksin. Tuen ja avun saaminen jäi lähinnä heidän oman aktiivisuutensa varaan. Äidit eivät kokeneet saaneensa sosiaalityöntekijöiden tai edes omien läheistensä myötäelämisen tukea vaikeina hetkinä. Äideillä oli myös tunnelukkoja ja heidän käsittelemättä jääneet kokemukset vaikeuttivat tuen vastaanottamista. Myös huostaanotettujen lasten elämään ilmaantuneet ongelmat, kuten kouluvaikeudet, päihteidenkäyttö, väkivaltaisuus ja itsemurhayritykset huolestuttivat äitejä. Kuitenkin pienet asiat, kuten huomaavaisuus ja äitejä arvostavat ja kunnioittavat kohtaamiset lohduttivat heitä merkittävästi elämän vaikeimmalla hetkellä.

Huostaanotto on kriisi ja sen käsittelemiseen tarvitaan monenlaista tukea. Äitien poissulkeminen huostaanotetun lapsen elämään liittyvistä palaverista ja äitien mielipiteiden kuulematta jättäminen on paitsi epäkohteliasta, myös heijastuu epäedullisesti paitsi äitien ja heidän lastensa suhteeseen myös lastensuojelutyöntekijöihin kanssa asioimisessa. (Esim. Adams 2003; Karjalainen ym. 2012; Featherstone ym. 2014). Kuitenkin vaikeiden tilanteiden ja lamaantumiskokemusten jälkeen useimmat äidit alkoivat pikkuhiljaa pohtia tapahtunutta ja ottaa vastuuta elämästään.

SJJAISPERHEIDEN ROOLI ÄITIEN MAHDOLLISINA TUKIJOINA

Sijoitetun lapsen ja hänen biologisen perheensä välisten suhteiden tukemisen on todettu olevan yksi hankalimmista ja vaativimmista osa-alueista sijaisvanhemmuudessa. Sijaisvanhemmilla odotetaan kykyä työskennellä yhdessä eri ammattilaisten – kuten lasten te-

rapeuttien ja opettajien – sekä biologisten vanhempien kanssa. (Buehler ym. 2006, 545–546; Valkonen 2014.) Sijaisvanhempien ei ole aina helppo ymmärtää biologisten vanhempien elämäntilannetta. Lapsen biologinen äiti saattaa tuoda omat odotuksensa suhteeseen. Kuitenkin sijaisvanhemmilta odotetaan myötälämistä ja kykyä hyväksyä mitä erilaisimpia tilanteita sekä kykyä työskennellä monesti hyvin vaikeiden asioiden kanssa. (Viittala 2001.)

Lasten huostaanoton alkuvaiheessa äitien ja lasten sijaisvanhempien suhde oli ristiriitainen. Katkeruus, syllisyys, viha ja mustasukkaisuus olivat äitien mainitsemia tunteita, jotka vaikuttivat sijaisvanhempien ja äitien suhteissa. Äitien alkuvaiheen kielteinen suhde lasten sijaisvanhempiin muuttui sittemmin läheiseksi. Yksi syy muutokseen oli äitien kuntoutuminen. Kuntoutuvassa äitiydessä näytti toteutuvan tasavertaisempi äitiys sijaisvanhempien kanssa. Aineistoni äitien mukaan nimenomaan sijaisvanhempien suhtautuminen heihin tuki merkittävästi paitsi heidän äitiyttään myös heitä ihmisinä ja naisina. Eräs äiti kertoi, että sijaisperheen äiti oli ainoa ihminen maailmassa, joka oli kiinnostunut perheeseen sijoitetun lapsen lisäksi myös hänen elämästään ja jaksamisestaan.

Lapsen sijaisvanhemmat olivat äitien eheytyksen kannalta erittäin keskeisiä henkilöitä ja heidän välilleen syntyi aikaa myöden hyvä suhde. Äitien osallisuuden kokemusta lasten elämässä lisäävä tekijä oli juuri yhteistyö sijaisvanhempien kanssa. Vaikka sijaisvanhemmilla ei välttämättä ole resurssia ja huostaanotetun lapsen hoitamisen lisäksi syventyä vanhempien huoliin,

jotkut sijaisvanhemmista ovat tukeneet tutkimukseni äitejä merkittäväällä tavalla. Tätä ihmissuhdetta ei ole huomioitu eikä hyödynnetty riittävästi biologisten äitien ja vanhempien tukemisessa lasten huostaanoton jälkeen. (Koisti-Auer 2008; Tobis 2013; Valkonen 2014.) Äitien puheista välittyi kuitenkin tunne, että äitien ja sijaisvanhempien oli varjeltava tätä suhdetta niin, että lastensuojelun työntekijät eivät mahdollisesti estäisi heidän keskinäistä ystävydenkaltaiseksi muodostunutta suhdettaan.

LOPUKSI

Väitöstutkimuksessani äitien osallisuuden lisääminen huostaanotettujen lasten elämässä oli yksi keskeisimmistä tekijöistä, joka vahvisti heitä ja heidän voimaantumistaan (Hiltunen 2015). Äitien kanssa tehtävä yhteistyö ja heidän saamansa tuki ennaltaehkäisisi ongelmien siirtymisen sukupolvelta toiselle. Äidin voimaantuessa myös lapsen voimaantuminen mahdollistuu: lapsi hyötyy hyvinvoivasta äidistä.

Noin 15 vuotta sitten lastensuojelun asiantuntijaryhmä ehdotti, että huostaanotettujen lasten vanhemmille tulee järjestää heidän tarpeitaan vastaavia palveluita. Lastensuojelulta edellytettiin ehtoja, joista yksi oli se, että toimenpiteet räätälöidään yhteistyössä perheen kanssa ja tarvittaessa kerätään yhteistyöverkosto lastensuojelutilanteiden ratkaisemiseksi. Asiantuntijaryhmän mukaan kehittyneen lastensuojelutoiminnan yksi piirre on, että vanhemmalle tarjotaan tukihenkilöä (Taskinen 1999). Väitöskirjani tulokset kertovat kuitenkin, ettei organisoitua tukea esimerkiksi äitien ja sijaisvanhempien

suhteen tukemiseksi tai tukihenkilötoimintaa lapsensa huostaanoton kokeneille biologisille vanhemmille ole vieläkään ollut tarjolla (Hiltunen 2015, 184–186). Aikaa suositusten kirjaamisesta on kulunut yli 15 vuotta (Taskinen 1999, 10–11).

Näkemykseni on, että huostaanotettujen lasten äideillä on omien kokemustensa pohjalta annettavaa lastensuojelutyöhön. Heidän kokemustensa kuuleminen ja ymmärtäminen lisäisi lastensuojelun parissa työskentelevien ymmärrystä ja monipuolistaisi työskentelytapoja työtä suunniteltaessa. Mikäli äidit ovat halukkaita toimimaan lastensuojelun työntekijöiden kanssa, heidän kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa on mahdollista hyödyntää laajemminkin lastensuojelutyötä kehitettäessä. (Hiltunen 2015.) Äitien ja vanhempien kuntoutuminen ja heidän osallistamisensa edistäisi myös äitien kokemusasiantuntijuutta. Monet heistä saattaisivat kypsyä toisten samaa kokeneiden vanhempien tukijoiksi. Äitien osallisuuden tukeminen huostaanotetun lapsen elämässä vaikuttaa myönteisellä tavalla lapsen ja äidin suhteeseen (Sinko & Virokannas 2009, 104–120) ja tätä kautta laajemmaltikin heidän lähipiiriinsä ja yhteiskuntaan.

New Yorkissa vanhempien mukaan ottaminen on muuttanut kaupungin lastensuojelun palvelujärjestelmää. Kun sijoitettujen lasten määrä vielä 1990-luvun lopussa oli noin 50 000, oli määrä pudonnut 14 000 lapseen vuonna 2011. Vanhempien mukaan ottaminen on tuottanut muitakin hyviä asioita, vanhemmat ovat esimerkiksi työllistyneet, toipuneet riippuvuuksista ja perheväkivalta on vähentynyt. (To-

bis 2013.) Oman käsitykseni mukaan yhteistyö lasten huostaanoton kokeneiden äitien kanssa pitkällä aikavälillä vaikuttaa lastensuojeluun myös meillä Suomessa siten, että huostaanotettujen lasten lukumäärä laskee. Voisiko olla, että asiakkaiden ja äitien kuunteleminen olisi lopulta erityisen hyvä keino paitsi lastensuojelujärjestelmän inhimillistämiseksi, myös kustannusten vähentämiseksi?

Monissa tapauksissa huostaanotto pysäytti äitien päihteidenkäytön tai parisuhdeväkivallan kierteen. Mahla-kaarron (2010) mukaan konkreettista voimaantumista kuvaa ihmisen ajatuksissa, asenteissa ja toiminnassa tapahtuva muutos. Voimaantumisessa on havaittavissa itsestä ulospäin siirtyvää liikettä: asioille voi tehdä jotakin, itsensä eteen voi ponnistella. Äitien muutosprosessit kestivät useita vuosia.

Äidit vertasivat lapsen huostaanottoa kokemukseen lapsen kuolemasta. Lapsen huostaanotto ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa tarkoittanut sitä, että äitiys olisi menetetty lopullisesti tai elämä olisi romahtanut, vaikka se siltä monen äidin mielestä tuntuikin. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna lapsen huostaanoton vaikutukset olivat myönteisiä. Se mahdollisti myös todellisen tilanteen kohtaamisen ja aktivoi äitejä etsimään apua.

Ellei lapsensa huostaanoton kokeneilla äideillä ole mahdollisuutta sanoittaa tunteitaan ja kokemuksiinsa, heidän voimaantumisen ei ole mahdollista. Itsensä ja kokemuksensa näkyväksi tekeminen paitsi itselle myös toisille on elämäänsä tasapainoa etsiville äideille tärkeää. Näen voimaantumisen tarkoit-

tavan myös sen tiedostamista, mistä äiti on tullut (menneisyys), missä hän on nyt (nykyhetki) ja minkälaiseksi hän haluaa elämänsä tulevan lapsen huostaanoton jälkeen (tulevaisuus). Voimaantuminen tarkoittaa, että äidit yhä kasvavassa määrin ottavat oman elämänsä haltuun. Hyväksyessään epäonnistumisensa ja menneisyytensä äidit antavat itsellensä mahdollisuuden elää uutta elämää lasten huostaanoton jälkeen.

VIITE

1 Puheenvuoro perustuu Jyväskylään yliopistossa 12.12.2015 tarkastettuun kasvatus-tieteen väitöskirjan lectio praecursoriaan.

KIRJALLISUUS

- Adams, Robert (2003) *Social work and empowerment*. 3. painos. New York: Palgrave Macmillan.
- Aparicio, Elizabeth & Pecukonis, Edward V. & O'Neale, Shalita (2015) "The love that I was missing": Exploring the lived experience of motherhood among teen mothers in foster care. *Children and Youth Services Review* 51, 44–54.
- Buehler, Cheryl & Rhodes, Kathryn & Orme, John & Cuddeback, Gary (2006) The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents. *Child Welfare* 85 (3), 523–558.
- Cleaver, Hedy (2007) *Child protection, domestic violence and parental substance misuse: Family experiences and effective practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Featherstone, Brid & White, Sue & Morris, Kate (2014) *Re-imagining child protection. Towards humane social with families*. Bristol: Policy Press.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hiltunen, Tarja (2015) Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 541. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Karjalainen, Riina & Forsberg, Helena & Linnas, Helena (2012) Lapsi ja lastensuojelu käytännössä. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 278–298.
- Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Koisti-Auer, Anna-Liisa (2008) *Sukulaivanhemmuuden profiili*. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Mahlakaarto, Salme (2010) *Subjektiksi työssä: identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 394. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Nätkin, Ritva (2001) *Päihdeongelmaiset äidit – uutta päihdepolitiikkaa*. Arviointitutkimus projektista. Teoksessa Maarit Andersson (toim.) *Tartu hetkeen*. Apua ja hoitoa päihdeitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 32–49.
- Ojanen, Minna (2006) Äiti korvaushoidossa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe*. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 107–135.
- Pitkänen, Miia (2011) *Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa*. Julkaisu 26. Helsinki: Socca ja Heikki Waris –instituutti.
- Sevón, Eija (2009) *Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 365. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Sheppard, Michael (2006) *Social work and social exclusion: the idea of practice*. Aldershot: Ashgate.
- Sinko, Päivi & Virokannas, Elina (2009) *Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita*

- käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2), 104–120. Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Taskinen, Sirpa (1999) Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto-prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Helsinki: Stakes.
- Tobis, David (2013) *From Pariahs to Partners: How Parents and their allies changed New York City's child welfare system*. Oxford: Oxford University Press.
- Törmä, Tiina (2011) Juovasta äidistä raittiiksi äidiksi: Alkoholismista toipumisen prosessi äitien kertomana. *Kasvatustieteiden tiedekunta 123*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Valkonen, Leena (2014) *Sijaisvanhemmat*. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.
- Viittala, Kaisu (2001) "Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka": Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 180*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Väyrynen, Sanna (2006) "Multa on viety se kaikesta tärkein". Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 81–105.
- Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa*. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 118.